
Tečaj III.

V četrtek 14. sušca (marca) 1850.

List 11.

Miloserčen medved.

Neki bogatin je imel jezepolnega mermravca, medveda, po imenu Muri v posebnem hlevu zapertega. Muri je bil večidel hude volje ino tako neprijuden, da še pogleda mimogredočih ne more mirno preterpeti, ogledovavcu pa gotovo vsakemu zobe pokáže. Bil je strah mladih ljudi cele okolice, ino matere so nepokorne otroke z Muritom strašile. — Neki merzli zimski večer mali Ljudevit, zapuščen sirotek, nikjer stanovanja ne dobi, ino sem ter tje hodeč, se nameri na hlev hudega mermravca. Ljudevit zleze v hlev, ter tako zbudi že spečega medveda, kateri strašno zareži ino malega prederzneža že s svojo kertico (taco) kazniti hoče. Deček pa se vleže trepetaje medvedu na stran, in tako gane mali sirotek celó divjega Murita, da mu prizanese, ga objame, mu tako toploto deli in mirno eden poleg drugega spita do belega dne. Nato Ljudevit svojega dobrotnika zapusti. Odsihdob je vsaki večer k Muritu spat hodil, kateri ga je tudi že težko pričakoval in mu vsakokrat kaj živeža prihranil.

Dolgo sta prijazno v družbi živela, nju prijateljstvo se ni zvedilo. Enkrat pa pozabi postrežnik Muritu ravadno večerjo prinesiti, kar še le stori, ko

že mali Ljudevit sladko v toplem naročju medveda spi, ino se mu morebiti veselo sanja od skerbne ljubezni starišev, kateri mu že od davna pod zeleno odejo počivajo. Službenik to viditi tiho odide, pove to čudno prigodbo svojemu gospodarju ino v kratkem se množina ogledovavcev zbere. Vsi se čndijo obnašanja Murita, ki je tiho in mirno sedel, kakor da bi se bojal, svojega malega prijatla iz spanja zbuditi. Ljudevit zbudivši se, se prestroši, ker si je mislil, da bode zavoljo svoje prederznosti hudo tepen; ali gospodar se ne da v miloserčnosti neumnej zveri prekositi, sprime prijazno Ljudevita ino odredi mladega sirotka s svojimi otroci. Muri se dolgo žalosti za zgubljenega tovarša, ker mora sopet sam v svojem hlevu prenočevati; ali od veselja zarujove, kadar ga Ljudevit obišče, da ga pogladi, ino mu kaj posebne-ga jesti v znamenje hvaležnosti prinese.

Ne zapuščajmo sirot, da nas divje zveri ne osramoté!

Radoslav.

Dihanje.

— Brez jedi in pijače, ki jih takó potrebne čislajo, bi vendar človek še nekatere dni živel, brez zraka pa še ure ne. Zamašite človeku usta in nós, in njegov malin se bo koj vstavil, zubelje njegovega življenja bo ugasnil. — Pljuča so mehu podobna, kadar se stisnejo, zrak iz sebe pahnejo; če ga pa v sé potegnejo, se močno razpnejo ali raztegnejo. Ker zamorejo toliko zraka shraniti, morajo votlá biti. Njih votljava pa ni iz ene velike, ampak iz več tavzent majhnih luknjic ali predalčkov, do katerih je zraku pot odperta. Ena serčna žila, velika odvodnica imenovana, pelje kerv iz serca po svojih lastnih potih ravno v enake luknjice ali predalčke, da pride tako kerv do gotovega dotikanja z zrakom. Tukaj se pa godi neko ločenje in novo zedinjenje.

V 100 delih navadnega zraka je 79 delov gnjilogáza, 21 kislogáza in nekaj, pa celo malo vogelnokislogáza.

Naj potegne zdaj človek z enim dihlejcem, postavimo, 10 delov zraka, bo v létih 8 delov gnjilogáza in 2 dela kislogáza. Gnjilogáza pahne nazaj vun, kolikor ga je noter potegnil; s kislogázom je pa velika prememba. Razkroji se v kislic in gorkoto; nekaj kislica se združi s kervjo in jo na rudeče pobarva, nekaj se ga pa zedini z vogelcem, ki ga je kerv seboj v pljuča pripeljala, da se tam iz nje odločva, in z gorkoto sprimši se, postaja vogelnokisli gáz, ki ga iz pljuč pahamo. Pri vsakem vdarku ali bitku serca nova kerv v pljuča priteče, druga kervna žila, ki ji privodnica pravijo, jo pa iz imenovanih luknjic od vogelca očiščeno, in s kislicem napojeno v serce nazaj pripelje, od kodar se po drugi serčni žili, ali odvodnici — ki se zmiraj v véje do naj manjših razdeli — zopet po celem telesu razlije. Iz vsih telesnih koncev in krajev pa leze nazaj, dokler po neki sami kervni žili ali veliki privodnici v serce ne priteče.

Iz rečenega je očitno, da je gnjilogáz v krotenje kislogáza vstvarjen, da bi nam kislogáz preveč čist ne škodoval; da kislogáz razkrojivši se v gorkoto in kislic, nam daje gorkoto, ki se iz pljuč in po kervi v celo telo razširja. Naj manj je pride na telesne konce, toraj nas naj hitreje v nós, roke in noge zebe. Toraj berže stare ljudi in mnoge bolnike zebe, ker po njih telesih veliko bolj počasi teče. Mladi ljudje so pa veliko gorkeji, ker bolj hitro dihajo, in kerv hitro po njih žilah teče, in jih tedaj bolj greje. Ko dihanje neha, neha tudi v pljučih krojenje kislogáz v gorkoto in kislic; tu se fabrika ali malin vstavi, življenje vgasne, merlič postane merzel; — kjer se več ne kuri, oginj vgasne.

Iz tega je tudi očitno, da v majhni tikoma zaperti stanici zamorejo ljudje, ko jih je več, v kratkem času po dihanju kislogáz v vogelnokisli gaz spremeniti; kjer pa ni kislogáza, se dihati ne da. V čistim gnjilo-, vodeno- ali vogelnokislem gázu mora tedaj vsaka živa stvar zadušiti se, toraj naj se človek tacih gázov varno ogiba. Očitno je pa tudi, da v zraku zamorejo mnoge raztopljene in nam

škodljive reči plavati; ktere, ko jih dihaje v svoja pljuča potegnemo, pridejo tukaj s kervjo v dotikanje, in tako zamore marsiktera huda bolezin na ravnost v kerv zalesti. Ogibati se je tedaj tudi tacih nezdravih ali kužnih zrakov.

(Po Vertovc. kem.)

Nekaj od stare Ljubljane.

(Konec.)

Od obeh imenovanih zidov se še ostanki najdejo. Ribči in čolnarji so imeli svoje kočje zunaj mesta in za opravljanje božje službe in občno molitev so imeli cerkvico, ki je bila svetemu Miklavžu posvečena.

Toda mestnjanom je bilo kmalo v njih ograji prevozko, in pretesno; toraj so se tudi jeli zunaj mesta vselovati, in toraj so vsi tisti novinci, ki so tudi želeli v tem kraju svoja stanišča imeti, si morali zunaj mesta svoje hiše zidati. Tako se je zgodilo, da je bil v več letih tudi prostor, kjer je zdaj veliki terg, in kjer so v tistih časih ribči stanovali, z novimi hišami napolnjen. Toraj so naredili Ljubljančani za varnost novih pohištev tretji zid, z grada doli po učilišnih ulicah proti zdajni veliki straži *) Tudi od tega zida se še ostanki najdejo.

Ribče pa in vse čolnarje so pregnali Ljubljančani iz novega mestnega dela, kteri so se toraj na drugo stran potoka Ljubljanice spravili, ker je zdaj Krakovo in Ternovo. Pred je bila tam puščoba in družega ni rastlo kakor ternje, od kodar tudi beseda „Ternovo.“

Na sredi novega mesta so sozidali, kjer je bila prej mala cerkvica svetega Miklavža, veliko cerkev, ki je bila potem tudi za pglavitno vsega mesta spoznana. Tisti del mesta, ki je bil naj poprej sozidan, so imenovali stari terg, drugega pa veliki terg, kjer je bila v tem delu velika cerkev in svetovavnica. **) Namesto mostov so bili tačas večji del le brodovi, in še le potem, ko je bilo

*) Straža namesto plujke „vahta.“

**) Svetovavnica „rotovž.“

uni kraj vode veliko selišč postavljenih, ki so jim v razloček novi terg rekli, so tudi mostove napravili.

Klet za vjetnike (vjetnišnica) je bila med starim in velikim tergom, pri zdajnem čevljarskem mostu, in tisti kraj je bil imenovan Tranča. To ime je ostalo.

Mestni poglavarji, ki so se takrat krajni grofi (Markgrafen) imenovali, so prebivali na hribu; in še le potem ko so prišli začasni vladarji (guvernerji), so sozidali tim v stanovanje veliko hišo ali grad, v katerem še zdaj krajnski vladarji stanujejo, in od tega grada ima, če se ne motim, predmestje „Gradiše“ svoje ime. *) V poslednjih časih so jetnike spod Tranče na grad, kterega so tedaj veliko prizidali, predjali. To je kratek popis stare Ljubljane, kterega gotovost stara imena in ostanki, ki se tu ali tam najdejo, poterdijo.

Georg Wilhelm Ullrich

Kako Indijani polnočne Amerike zverino lové.

Gospod Baraga od te reči tako pišejo:

Ker je streljanje in pobijanje gojzdnih živali poglavitno opravilo Indijanov, in se eni rodovi samo od tega živé, se toraj že precej v mladosti tega dela navadijo. Nekdajni Indijani so samo z loki in pušicami zverino streljali. Ker niso imeli železa, so na koncu svojih lesenih pušic ojstre kamne privezovali, ali pa so imeli lesene s koltovino ali kufrom okovane pušice. —

Zdaj pa imajo Indijani že skoraj v vsih krajih puške ali flinte, toda je še zmiraj veliko Indijanov, kteri raji z loki in pušicami streljajo, in ž njimi velikokrat več zveri pobijejo, kakor drugi z puškami, ker so od mladega navajeni loke dobro prožiti, in skoraj vselej tisto reč zadeni, v ktero merijo. Že majhini otroci imajo majhine loke in pušice, da se vadijo streljati. Ko so večji, dobé močnej-

*) Linhart pa je te misli, da ima predmestje „Gradiše“ ime od starega rimljanskega gradišča ali taborja, kterega ostanki se še na Mirju zunaj Ljubljane vidijo. Vredn.

še loke, ali pa si jih še celo sami naredo, in včasih celi dan ptice streljajo, katerih večkrat tako veliko domu pri-
nesejo, da jih imajo vsi zadosti jesti.

Indijani so navadno leni; kedar pa v gozdu zver za-
gledajo, katero hočejo ustreljiti, se jim ne vidi, da bi bili
leni, temuč tečejo za živalijo, kakor da bi jo hotli vjeti.
Še bolj čudno je pa, da zamorejo tako dobro živali sledi-
diti, ker včasih celi dan za kako živalijo hodijo, in njene-
ga sleda ne zgube. Še celó ponoči, kedar je naj bolj tem-
nà, če slišijo katero žival memo hiše iti, precej vedó, ka-
košna žival je, dasiravno je ne vidijo. Tega so Indijani
tako navajeni, da se še Evropejcem smejejo, kedar se
jim ti zavoljo tega čudijo.

Pred nekaj časom je bil Evropejec ponočni čas In-
dijanskega psà ustrelil, ker je mislil, da je volk. Indijani
so mislili, da je Evropejec to nalašč storil, so ga tedaj pri-
jeli, in so ga hotli preteptati. Evropejec se je izgovarjal,
da ni psà vidil, ker je bila temna noč. Indijani so pa re-
kli: Kaj nisi mogel poslušati, da bi bil iz šumenja njego-
ve hoje ali njegovih stopinj spoznal, če je volk ali pes?
Evropejec je djal: Meni se zdi, da ni človeka na svetu,
kateri bi to razločil. Indijani so ga pa zasramovali, in so
se mu smejali, da tako neumno govori.

(Konec sledi.)

Novice za mlade ljudi.

(Hudodelstva na Krajskem.) Pretekli teden smo
brali v Dunajskih Novicah pregled hudodelstev, ki so se
zadnja 3 leta v več kronovinah našega cesarstva zgodila.
Samo v kronovini, ki obseže Terst, Istrijo, Goriško,
in na Koroškem se manj hudodelstev šteje kot na Krajs-
skem; v vsih drugih več. To spričuje dovolj, da so ljudje
na Krajskem, sploh rečeno, pridni. Čuditi se je pa, da
je bilo na Krajskem izmed sto hudodelstev navprek
ali počez po dvanajst vbojev ali vmorov, v drugih kro-
novinah pa k večjemu po sedem. To mora vsakega pra-

vega domorodca z žalostjo navdati. Če pa pomislimo, kakšni hudodelniki da večji del ljudi vbijajo in morijo, vidimo in vemo iz lastnega prepričanja, da so večjidel neotesanci, ki niso nikdar v šolo hodili, ampak skoraj brez vsega poduka vzrastli, kot nema živina. Če takemu človeku kdo le žalo besedico reče, ga kar z nožem drapne ali pa s kolom po glavi mahne, da je prec po njem, kakor bi bil človek kakšna muha. — Premili mladenčiči po Krajskem! radi tedaj hodite v šolo in verno poslušajte blage nauke. Skerbite pa tudi potem, ko bodete vi gospodarji, bolj za šole, kot po kmetih zdaj skerbijo. Veliko jih je, ki nočejo še drev za šolo dajati, čeravno se njih otroci v šoli tako koristnega branja, pisanja in drugih potrebnih naukov učé. Ali ni ta žalostna?

(Ogenj pri dolgem mostu in v Škaručni.) V sredo teden zjutraj je pogorela po hudobnežu nalašč zažgana hiša, ena krava in dvoje svinčet pri dolgem mostu, eno uro od Ljubljane. Troje ljudi so komaj oteli. Ker je bil gospodar za tri sto goldinarjev zavarovan, je dobil še tisti dan po oskerbniku pogorelske družbe sto goldinarjev, unih dve sto bo pa dobil, berž ko krov na hišo postavi. Ali ni to koristna naprava? —

V ponedeljek zvečer je gorelo v Škaručni. Pravijo da je treščilo v neki pod, in razun 3 hiš in cerkve vse zgorelo. Tukaj pa jih je bilo neki prav malo zavarovanih. Kaj bodo zdaj počeli reveži? —

Hvaležni slon.

Neka vertnarica je dala slonu indijanskega gospoda vsaki pot, kolikorkrat so ga memo nje po tergu peljali, pest zelenjave.. Enkrat slon zdivja, — se izterga, in razsaja po tergu; da je strahota. Vsi ljudje beže in se skrivajo. Tudi vertnarica leti strahoma tod tam, pozabi pa prevelike groze svoje ljubo dete, ki ga je pri sebi imela, saboj vzeti. Ali ko slon, ki je vertnaričino mesto dobro poznal, do deteta prirobani, mu nič žalega ne stori. Nalahko

ga vzdigne s svojim rilcem in položi na ploščato streho bližnje hišice. —

Vraže ali prazne vere,

Ce se komu v nič, to je napak natoči, ni do bro piti. — Če je vino kisló, se ve, da ne; če je pa sladko, nič se ne boj. Samo nikar preveč, to bi pa res ne bilo dobro. Nespodobno je v nič natákati, družega nič?

Smešnica.

Nekdo, ki je šel po zvoniku gori do čuvaja, pozvoni na zvončeku, ter kriči: Gori, gori! Čuvaj začne hitro v plat zvona biti, čeravno ni vidil goreti. Dolgo je že žvenkal, in si v strahu bil, da je menda le prazna praska; ko pa ogenj zagleda, reče: Hvala Bogu, da res gori! — R.

Zastavica.

Kdo se v letu samo dvakrat brije ino dvakrat češe?

Senožet.

Slovensko-ilirski slovník.

Bravina, brávina.
Bravka, beračica, tērgačica, čitateljka. Poglej besedo „bravec“.
Brázda, brazda.
Brazdati, mazati, svinjati.
Brég, brēg.
Brēme, brēme.
Brénkati, brēnkati.
Brenkniti, brēnknuti.
Brēnta, brēnta.
Brenčati, bumbárati.
Bréskev ali **bréskva**, brēskva.

Brést, brēst.
Brèx, bèz.
Bréza, breza.
Brézdno, bèzdno, bèzdan.
Brezdúšín, bezdúšan.
Brézden, poglej „brezdno“.
Brezrédín, bezrédan.
Brezúmen, bezúman.
Bresič, bréžak.
Bréšnat, sréžnat.
Brič, birič.
Brijáč, bríjač.
Brin, borovica.